

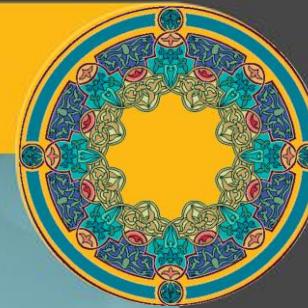

www.asr-entezar.ir

فطرت گرایی توحیدی

مقدمه‌ای بر
مینا و معنای تعلیم و تربیت

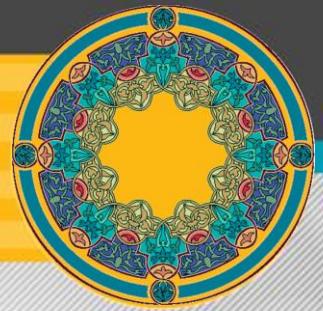
محورهای بحث

- ۱- مقدمه
- ۲- مروری اجمالی بر نظریه های فطرت
 - ۱- دیدگاه اندیشمندان غربی
 - ۲- دیدگاه اندیشمندان مسلمان
- ۳- ارزیابی و نقد نظریه فطرت استاد مطهری
- ۴- فطرت از منظر متون اسلامی
 - ۱- آیات مرتبط با فطرت
 - ۲- شبکه معانی فطرت
 - ۳- انواع و ابعاد فطرت
 - ۴- ویژگی های فطرت
- ۵- جمع بندی
- ۶- ساختار و دلالت های کلی فطرت در تربیت

۱ - مقدمه

مفهوم فطرت یک مفهوم کلیدی در حوزه مفاهیم گسترده انسان شناسی اسلامی

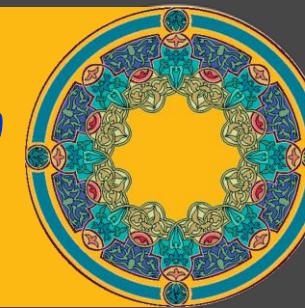
ام المعارف

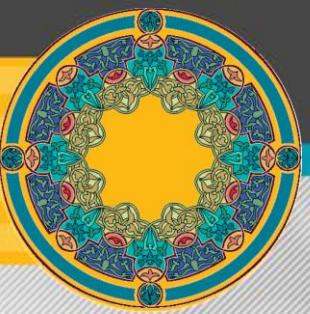
كل المعارف

سرمایه الهی در وجود انسان

رنگ و صبغه الهی (نه موجودی بی رنگ و میان تنهی)

۲- مرواری اجمالی بر نظریه های فطرت

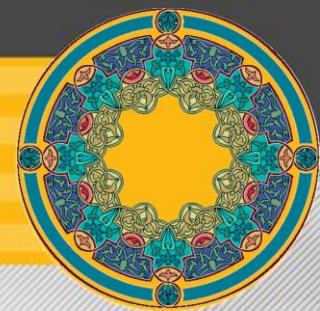

۱-۲ - دیدگاه اندیشمندان غربی

دیدگاه اندیشمندان غربی درباره امور ذاتی و فطری

ردیف	اندیشمند	تاریخ	دیدگاه
۱	افلاطون	-۴۲۸ ۳۴۸ ق م	انسان با سرمایه معرفتی به این جهان گام می نهاد که از طریق حواس آنها را به دست نیاورده است، و چون انسان که محکوم به حضور در جهان و لقای با آن است، بر اساس سرمایه از پیش داده شده ای به سراغ جهان و اشیا می رود.
۲	ارسطو	۳۲۳-۳۸۴ ق م	ظرفیت ها و قابلیت های ذاتی در امر شکل گیری ادراک، مربوط به حوزه قوا و فرایندها می باشد. قوا و فرایندها واقعیاتی هستند که در زمان تولد، به طور بالقوه، در وجود واحد انسانی منطوبی و مندرج است.

۱-۲ - دیدگاه اندیشمندان غربی

دیدگاه اندیشمندان غربی درباره امور ذاتی و فطری

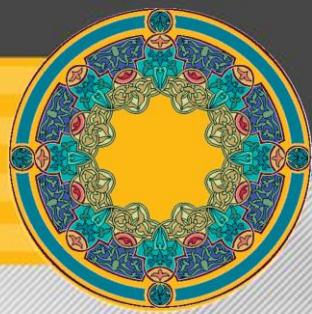
ردیف	اندیشمند	تاریخ	دیدگاه
۳	رواقیان	قرن ۴ ق م	تصورات و مفاهیم کلی وجود دارد که بر تجربه مقدم است. از آن جهت که ما آمادگی و استعدادی طبیعی برای تشکیل آنها داریم، می توانیم آنها را «تصورات» و «مفاهیم بالقوه فطری» بنامیم
۴	کلمنس	-۲۱۵ م ۱۵۰	مفهوم «خدا» در هنگام خلقت در درون آدم دمیده شده و از او به همه انسان ها رسیده است.
۵	آگوستین	-۴۳۰ م ۳۵۴	واقعیات معقول یا حقایق پیشینی، از تجربه به دست نمی آیند و اکتسابی نیستند.

۱-۲ - دیدگاه اندیشمندان غربی

دیدگاه اندیشمندان غربی درباره امور ذاتی و فطری

ردیف	اندیشمند	تاریخ	دیدگاه
۶	بوئتیوس	قرن ۵ م	قوای ذهن صورت های اندرون خویش را هماهنگ با آنچه از برون آید، فراخوانند. آنها نقوشی را که از برون بر ذهن می نشینند با صور از لی می آمیزند.
۷	جان لای	-۱۷۰۴ م ۱۶۳۲	تنها قوا ادراکی و فرآیندهای معطوف به ادراک در ذات انسان وجود دارد.
۸	دیوید هیوم	-۱۷۹۹ م ۱۷۱۱	قوا و فرآیندهایی در ذهن وجود دارد که مستلزم فعل بودن ذهن است

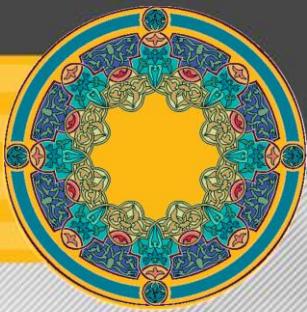
۲-۲- دیدگاه اندیشمندان مسلمان

دیدگاه اندیشمندان مسلمان در مورد فطرت

ردیف	اندیشمند	تاریخ	دیدگاه
۱	اخوان الصفا	-۴۸۹ ۵۶۲ ق	خداآوند معرفت به هویتش را بدون نیاز به تعلیم و اکتساب، در سرشت نفوس انسانی قرار داده تا انگیزه‌ای برای جستجو از ماهیت و حقیقت خداوند باشد
۲	ابن سینا	-۵۲۷ ۵۸۲ ق	فطرت با فراورده‌های ادراکی (فطری بودن تصورات و تصدیقات) نیز سازگار است. ما سوی الله همگی بالفطره عاشق وجود و کمالات وجودی خود هستند و ذات مقدس الهی نیز به خود عشق می‌ورزد.
۳	شیخ اشراق	-۵۴۹ ۵۸۷ ق	بیشتر به تقریراتی از خداگرایی فطری تاکید دارد تا خداشناسی فطری

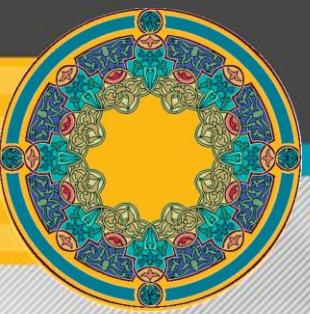

۲-۲- دیدگاه اندیشمندان مسلمان

دیدگاه اندیشمندان مسلمان در مورد فطرت

ردیف	اندیشمند	تاریخ	دیدگاه
۴	ابن عربی	۶۳۸-۵۶۰ ق	حضرت حق مبدا تقوم و منشاء وجود و موثر حقیقی در وجود است و معالیل و مظاهر امکانی، متّقّوم به وجود حق اند، ذات موجودات مفطور به وجود حق است
۵	ملاصdra	-۱۰۵۰ ۹۷۹ ق	واژه فطرت و ذات مترادف اند. هر انسانی به نحو فطری و در قالب علم بسیط، به خداوند علم دارد. تصورات و تصدیقات بدیهی و اندراج آنها در عقل فطری و غیراکتسابی است.
۶	شاه آبادی	-۱۳۶۱ ۱۲۹۱ ق	صبغه ذوقی و عرفانی دارد تا بحثی و فلسفی. مجموعه معارف دین تحت سه اصل معرفت، عبودیت و معدلت (عدل ورزی) می گنجد که هر سه امور فطری است.

۲-۲- دیدگاه اندیشمندان مسلمان

دیدگاه اندیشمندان مسلمان در مورد فطرت

ردیف	اندیشمند	تاریخ	دیدگاه
۴	امام خمینی (ره)	-۱۲۷۹ ش ۱۳۶۸	با تمسک به فطرت عشق به کمال و تنفر از نقص، اثبات توحید و دیگر صفات کمالی خداوند امکان پذیر است. فضائل اخلاقی یا جنود عقل به فطرت مخموره و ارجاع رذائل یا جنود جهل به فطرت محجوبه مورد نظر است.
۵	علامه طباطبائی	-۱۲۸۱ ش ۱۳۶۰	تقریرهایی از خداشناسی فطری بر اساس معرفت به نظم، گرایش فطری به مابعدالطبیعه، حب فطری پرورده، امید فطری در رهایی از شداید و سختی ها و ... ارائه می کند.
۶	مطهری	-۱۲۹۹ ش ۱۳۵۸	فطرت را از رهیافت صرفا عقلانی و فلسفی مورد مطالعه مستقل قرار داد. فطريات به دودسته عمده فطريات ادراكي و فطريات احساسی یا گرایشي تقسيم می شود.

۲-۲- دیدگاه اندیشمندان مسلمان

دیدگاه اندیشمندان مسلمان در مورد فطرت

ردیف	اندیشمند	تاریخ	دیدگاه
۱۰	علامه جعفری	۱۳۴ ش	مراد از فطرت، خلقت اصلی یا ساختمان وجودی انسان است. فطرت در بر دارنده جریان طبیعی و قانونی نیروهایی است که در انسان به وجود می آید. بنابر این، برای هر یک از نیروهای غریزی و مغزی و روانی، فطرتی وجود دارد که جریان طبیعی و منطقی آن نیز می باشد.
۱۱	جوادی آملی	۱۳۵۹ ش	انسان موجودی ذو ابعاد و بی همتا در آفرینش است، و در کنار برخورداری از عقل و تمايل به مباحث برهانی، در عمق جان واجد خصیصه فطرت است که در صورت قرار گرفتن در مسیر صحیح و نزاهت از انحرافات فکری و عملی، حقیقت گرایی و تمايل به دین و خدا در او شکوفا می شود و از چاه طبیعت به افق اعلی می رسد. امور فطری با سرشت انسان هماهنگ بوده و ذاتی انسان است.
۱۲	سروش	۱۳۶۹ ش	خصایصی از انسان فطری هستند که همواره با او ملازم بوده‌اند؛ نه این که در دوره‌ای جلوه کرده و در ادوار دیگر غایب باشند. آنچنان که در تاریخ عملکردها و اقدامات انسان به دو صورت گرایش های مثبت و منفی جلوه گر شده است.

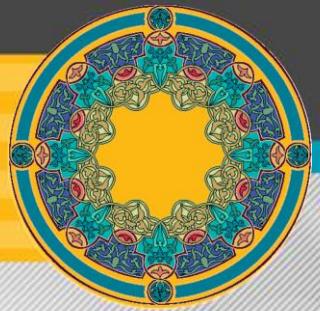
چارچوب جامع تحلیل نظریه های فطرت از دیدگاه دانشمندان غربی و مسلمان

دلالت های تربیتی	اخلاقی	عرفانی	فلسفی	رویکرد بعد
				هستی شناسی
				انسان شناسی
				معرفت شناسی
دلالت های جامع تربیتی				دلالت های تربیتی

۳- ارزیابی و نقد نظریه فطرت استاد مطهری

﴿ رویکرد معروف به نظریه عقلی - محتوایی (مثبت) ﴾

﴿ فطرت مجموعه ای از ویژگی ها در دو حیطه: ﴾

الف: عقلی و یا ادراکی یا فطريات شناختی (رابطه کل و جزء، امتناع اجتماع نقیضین و ...)

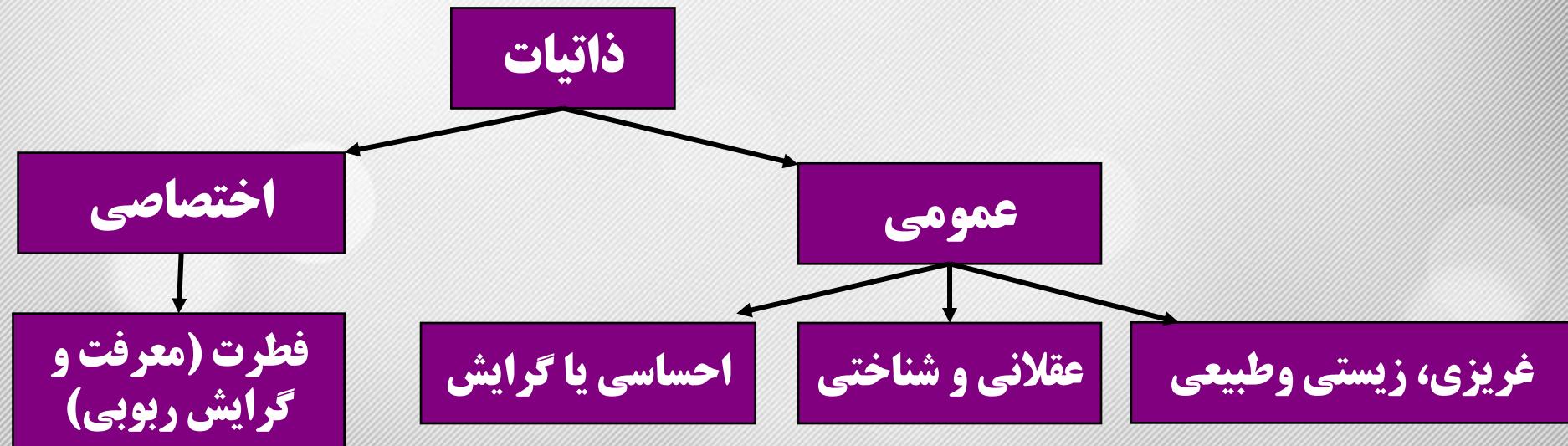
ب: فطرت یا فطريات احساسی و گرایشی (حقیقت جویی، زیباگرایی و خلاقیت و ...)

﴿ نقدهایی که بر نظریه استاد مطهری وارد است ﴾

۱- عدم تفکیک بین امور ذاتی و امر فطری

أنواع ذاتيات انسان

۲- اختلاط حوزه فطرت و عقل

- توجه به معنای محدود عقل در معنای عقل نظری
- عدم توجه به کنش های جامع عقل (پرسشگری، کنشگری و پرسشگری)

۳- عدم تفکیک سرمایه و ذخیره «معرفت شناختی» از ذخیره «معرفتی»

۴- ناپویایی ساختاری نیروهای موجود در انسان

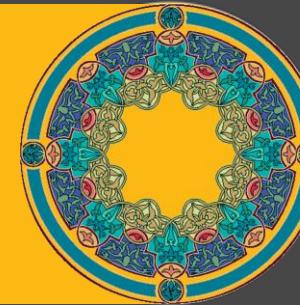
۵- مغالطه کنه و وجه

۶- عدم تحقق فطرت به واسطه پرورش بدیهیات عقلی(فطری) و گرایش های فطری احساسی

۷- عدم توجه به معنای دقیق و اسلامی فطرت

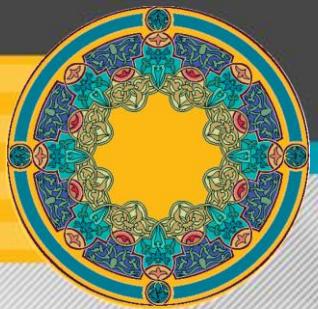
۸- عدم ضرورت در استناد به آیات و روایات در نظریه پردازی

۴- فطرت از منظر متون اسلامی

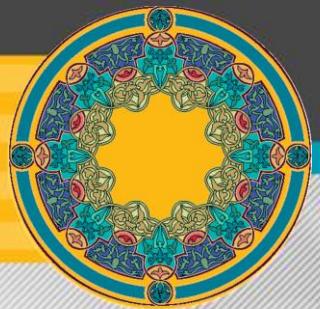

۴-۱- آیات مرتبط با فطرت

آیات مرتبط با فطرت در قرآن کریم

ردیف	آیات	آیه فطرت	آیات تذکر	آیات میثاق	آیات نسیان
۱	آیه فطرت	از منظر قرآن انسان با فطرت الهی خلق می شود (روم ، ۳۰)			
۲	آیات تذکر	مقصود از آیات تذکر آیاتی است که مسأله تذکر را مطرح می کند، از جمله آیاتی که پیامبر را مذکور (غاشیه، ۲۱)، قرآن را تذکره (مدثر، ۵۴) و دین را ذکری خوانده است			
۳	آیات میثاق	بر عهد و میثاق تکوینی دلالت می کند که خدا از بشر پیمان گرفته و بشر به خدا میثاق سپرده تا موحد بوده، مطیع خدا باشد و غیر خدا را عبادت نکند(یاسین، ۶۰ و (...))			
۴	آیات نسیان	آیاتی که در آنها عنوان نسیان اخذ شده و بر این مطلب دلالت می کند که تبه کاران و مشرکان و ملحدان، عقاید دینی مانند مبدأ و معاد را فراموش کرده اند(بقره، ۲۸۶ و ...)			

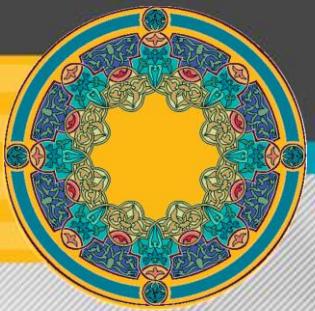

۴-۱- آیات مرتبط با فطرت

آیات مرتبط با فطرت در قرآن کریم

ردیف	آیات	شرح مختصر
۵	آیات رهایی و خوف و رجاء	انسان هنگام احساس خطر به خدا توجه می‌کند و او را می‌خواند. این خصلت در تمام افراد بشر وجود دارد و به مؤمنین اختصاص ندارد؛ معتقد و ملحد در این وصف برابرند (عنکبوت، ۶۵ و ...)
۶	آیات محبت	قرآن کریم خدا و به طور کلی دین را محبوب انسان معرفی می‌کند و می‌کوشد تا به انسان‌ها بفهماند که دین امری تحمیلی بر بشر نیست (بقره، ۲۵۶ و ...)

۲-۴- شبکه معانی فطرت

شبکه معانی فطرت

معنا	طبقه
۱- خلق، خلقت و آفرینش	عام
۲- ابداع و ایجاد بدون سابقه	
۳- شکافتن و شکافته شدن	
۴- شکستن و قطع کردن	
۵- آفرینش ویژه	خاص
۶- دین و دین مداری ذاتی	
۷- صبغت و رنگ آمیزی	
۸- حنیفیت، پاکی و حق گرایی	

۴-۳- انواع و ابعاد فطرت

انواع و ابعاد فطرت

اعتقادي	معرفت خداوند شناخت خداوند به عنوان آفریدگار و پروردگار	
اخلاقی	توحید شناخت خدای واحد و یگانه به طور فطری	
عملی	خُلقیات فطری یا سجیّه، ویژگی های خُلقی هستند که در خمیرمایه انسان نهاده شده، و آدمی نمی تواند این سجیّات را نداشته باشد	
	آن دسته از اعمالی است که به عنوان ضروریات و رفتارهای دینی در متون اسلامی انسان به آنها امر و ترغیب شده است، مانند نماز خواندن، نیایش، عبادت و ...	

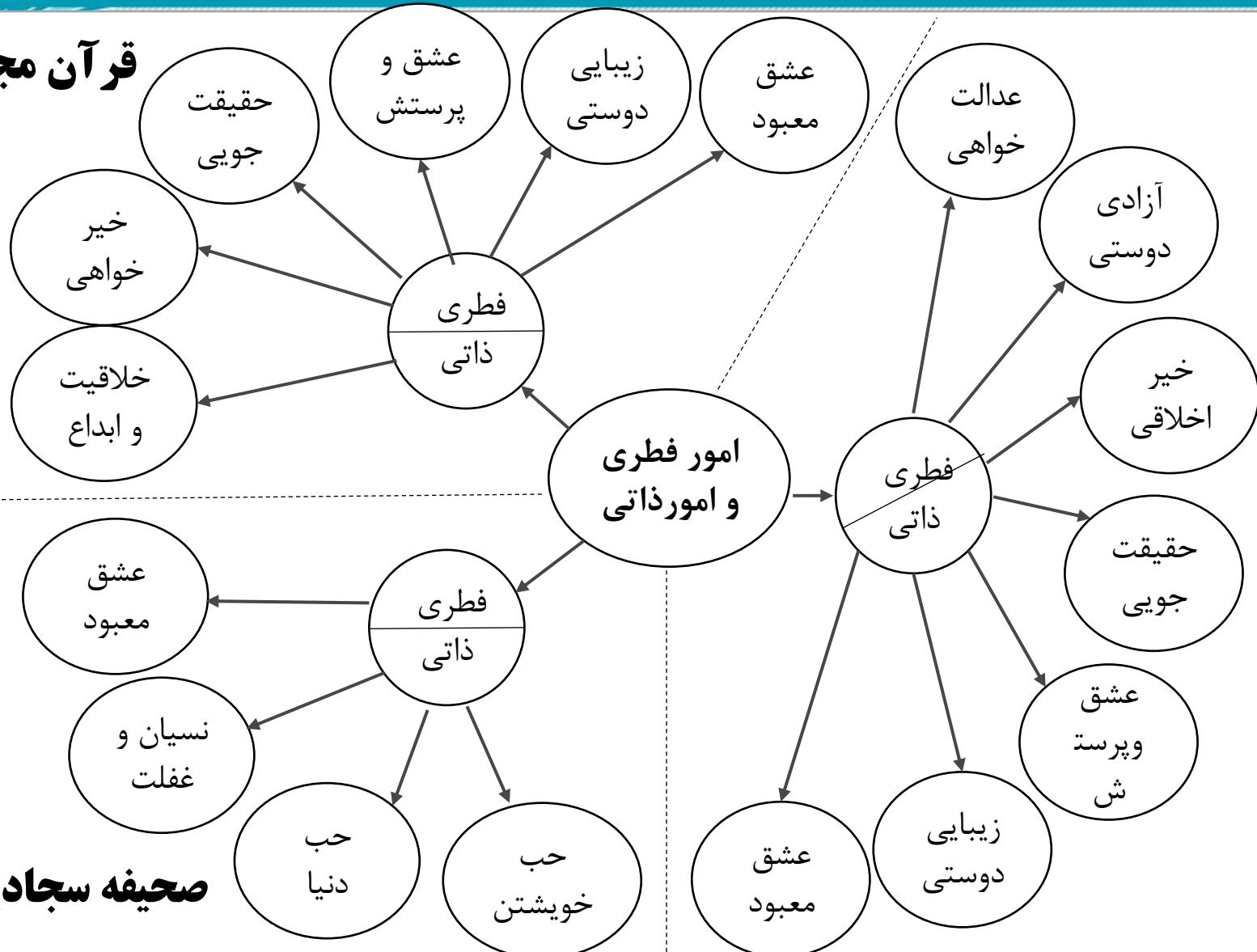
۴-۴- ویژگی های فطرت

ویژگی های فطرت

غیر اکتسابی	در نهاد او تعییه شده و به علم حضوری و شهودی معلوم است.
ذوال ناپذیر	ثبت و پایدار است گرچه ممکن است تضعیف و کمرنگ شوند یعنی انسان از آغاز تولد با فطرت الهی زاده می‌شود و با همان فطرت از دنیا می‌رود.
فراگیر	کافر، مسلمان و مؤمن و فاسق و جاهل و... همه دارای فطرت الهی‌اند.
تعالی گرا	دارای ارزش حقیقی و از قداست برخوردار است و ملاک تعالی اوست و از این طریق، تفاوت بین انسان و سایر جانداران باز شناخته می‌شود.
عمومی بودن	همه انسان‌ها دارای فطرت هستند و این فطرت از هنگام تولد با آنان همراه است
غیر قابل تغییر	فطرت که دین انسان‌ها مطابق با آن یا عین آن است، قابل تبدیل نیست. زیرا انسان در کسب آن دخالتی ندارد.
الهی بودن	یک جهت گیری الهی و ربانی محض

ویژگی های فطری و ذاتی در متون اسلامی

قرآن مجید

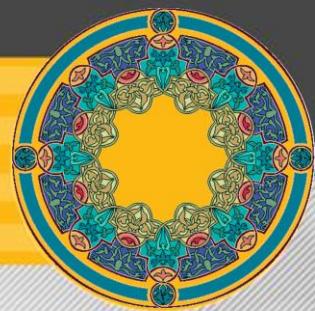

صحیفه سجادیه

نهج البلاغه

تکثیرگرایی جهت گیری و روش شناختی در پرورش فطرت

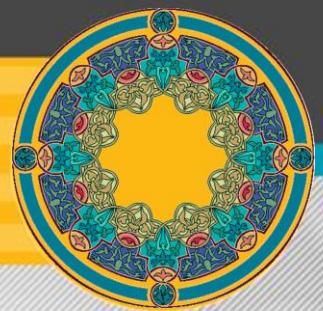
دلالت های تربیتی ویژگی های ذاتی و فطری در متون اسلامی

قابلیت متون	خصوصیات فطری	گرایش	جهت گیری تعلیمی	کارکرد تعلیمی	نقش تربیتی	روش تربیتی	دستاوردهای تربیت
دنیا پرستی	میلی	تهذیب / تزکیه	ریزش / پالایش	بازدارنده	هدایت گری	زهد و پارسایی	دستاوردهای تربیت
گرایش به گناه	میلی	تهذیب / تزکیه	ریزش / پالایش	بازدارنده	دوری از گناه	تقویت تقوا	دستاوردهای تربیت
به سوی اویی	متعالی	تعالی	رویش / پرورش	پیش برنده	گرایش به خدا	کمال طلبی	دستاوردهای تربیت
خلقت و آفرینش	متعالی	تعالی	رویش / پرورش	پیش برنده	هدف گذاری	شکوفایی استعداد	دستاوردهای تربیت
غفلت	میلی	تهذیب / تزکیه	ریزش / پالایش	بازدارنده	هشدار و اخطار	بیدارسازی	دستاوردهای تربیت
مقام طلبی	میلی	تهذیب / تزکیه	ریزش / پالایش	بازدارنده	واگذاری امور	مسئولیت پذیری	دستاوردهای تربیت

قرآن
کریم

تکثرگرایی جهت‌گیری و روش شناختی در پرورش فطرت

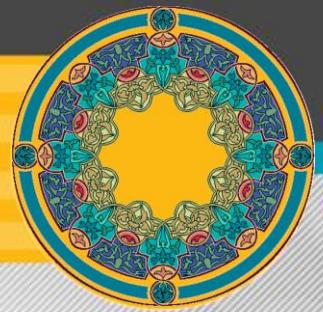

دلالت های تربیتی ویژگی های ذاتی و فطری در متون اسلامی

قابلیت متون	خصوصیات فطری	گرایش	جهت‌گیری تعلیمی	کارکرد تعلیمی	نقش تربیتی	روش تربیتی	دستاوردهای تربیت
نهج البلاغه	عشق به معبد	متعالی	تعالی	رویش/پرورش	پیش برنده	یگانه پرستی	كمال گرایي
	عبدیت	متعالی	تعالی	رویش/پرورش	پیش برنده	پرستش و سپاس	توحید
	زیبایی دوستی	متعالی	تعالی	رویش/پرورش	پیش برنده	زیبایی شناسی	رمزگشایی پدیده
	حقیقت جویی	متعالی	تعالی	رویش/پرورش	پیش برنده	پژوهش و تحقیق	روحیه کاوشگری
	خیر اخلاقی	متعالی	تعالی	رویش/پرورش	پیش برنده	ارزش ها و باورها	اخلاق مداری
	میل به آزادی	متعالی	تعالی	رویش/پرورش	پیش برنده	مبازه و جهاد	مردم گرایی
	عدالت خواهی	متعالی	تعالی	رویش/پرورش	پیش برنده	قانونمندی	مساوات و برابری

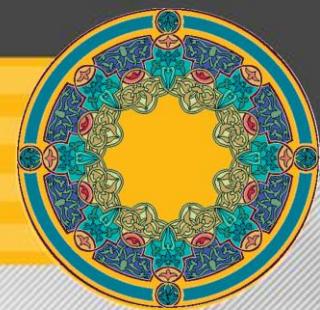
تکثرگرایی جهت گیری و روش شناختی در پرورش فطرت

دلالت های تربیتی ویژگی های ذاتی و فطری در متون اسلامی

دستاوردهای تربیت	روش تربیتی	نقش تربیتی	کارکرد تعلیمی	جهت گیری تعلیمی	گرایش	خصوصیات فطری	قابلیت متون
خودکنترلی	کنترل کردن	بازدارنده	ریزش/پالایش	تهذیب/تزکیه	میلی	خود دوستی	صحیفه سجادیه
تقواپیشگی	پرهیز از گناه	بازدارنده	ریزش/پالایش	تعالی	متعالی	خدا خواهی	
پارسایی	هدایت گری	بازدارنده	ریزش/پالایش	تهذیب/تزکیه	میلی	دنیا پرستی	
بیدارسازی	تذکر	بازدارنده	ریزش/پالایش	تهذیب/تزکیه	میلی	غفلت	

۴-۵- جمع بندی دیدگاه متون اسلامی

- ◀ فطرت صرفا به معنای معرفت (آگاهی) و گرایش ذاتی به خداوند در نوع انسان و مخصوص انسان
- ◀ انسان ذاتاً موجودی دینمدار است و مسبوق به معرفت اکتسابی نیست
- ◀ انسان دین جدیدی اختیار نمی کند (رابطه ربّ و مربوب مسبوق برقرار می شود)
- ◀ فطرت به معنای دیانت مداری ذاتی مقدم بر دیانت مداری شریعت مدار متأخر
- ◀ فطرت امری بالقوه است (مستلزم بیدار سازی و شکوفا سازی)

- ﴿ فطرت تبلور و تجلی شان «ربوبیت» و یا پروردگاری خداوند است نه شأن خالقیت و یا آفریدگاری آفرینش آفریدگار زمینه «پرورش» انسان را در وی تعییه کرده است
- ﴿ فطرت به معنای ولایت تکوینی الهی در ذات انسان است(دستمایه پذیرش دین و سرمایه پرورش)
- ﴿ فطرت به معنای «هدایت تکوینی الهی» انسان
- ﴿ فطرت به معنای بذر و بذل الهی برای پرورش، نیازمند اقلیم ویژه (الهی) است

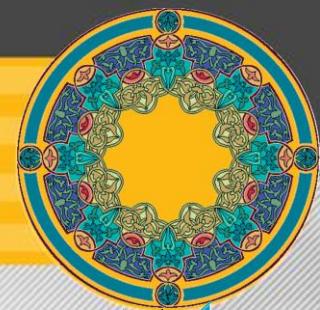
شکوفایی فطرت نیازمند تأمین شرایط است و اموری همچون اراده و اختیار، تعقل، تزکیه،

تعلیم، مجاهدت و... موجبات شکوفایی آنی را فراهم می سازد

فطرت سرمایه ای الهی و متعلق به نوع بشر است

پرورش فطرت با موانعی روبروست (موانع درونی و بیرونی)

به طورکلی مدل پرورش فطرت "مدل باغبانی و پرورشکاری" است.

۵- ساختار و دلالت های فطرت در تربیت

فطرت مبنای تربیت، سرمايه تربیت و مقصد تربیت

فطرت ← تعلیم و تربیت را در معنای تام و تمام آن الهی می کند

مهدویت بالذات یا اولیه آدمی به مهدویت بالاعتقاد و یا ثانویه وی منجر می شود

تعريف تربیت بر بستر فطرت (برقراری رابطه بین ربّ و مربوب)

فطرت نیازمند «هدایت» نیست، بلکه نیازمند «تربیت» است

فطرت «خود رو» نیست به قول حافظ

مکن در این چمنم سرزنش به خودرویی چنان که پرورش می دهند می رویم

مشیت الهی، قانون مندی آفرینش، میدان قضا و قدر، امکان‌ها و محدودیت‌ها

نیروهای متأفیزیکی (وحی، الهام، وسوسه)

نیروها و زمینه اجتماعی، نظام ارزش‌ها، شرایط جهانی، ملی، اقتصادی
عرضه اختیار، آزادی و اراده

روح در منشا حیات عام

عمل

سبک زندگی

رشد و تعالی

الهی فطرت محور

موحدانه

ساختار مبتنی بر محوریت فطرت

نتیجه گیری کلی

- ◀ مدل تعلیم و تربیت فطرت گرا به عنوان یک مدل جامع
- ◀ فراهم آوردن امکانات و شرایط پیمودن مسیر تقرب الی ا...
- ◀ مربی هادی و متربی سالک الی ا...
- ◀ کل اسناد تحول بنیادی آ. پ باقیستی بر مبنای این نظریه در مینا، بنا و برنامه های نگریسته شود

سایر نظریه های تعلیم و تربیت اسلامی

۱- نظریه فطرت گرایی

۲- نظریه عقل گرایی (نظریه حکمت - محور)

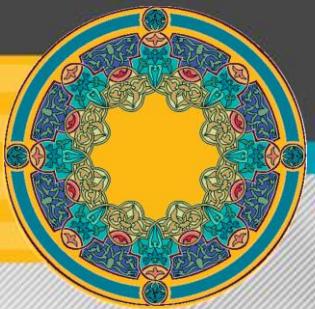
۳- نظریه عرفان محور

۴- نظریه تزکیه محور

با تولیدات معرفتی، انسان شناختی و تربیتی گوناگون

با تشکر از توجه شما

۵- فطرت از منظر متون اسلامی

حقیقت فطرت

<p>اگر هر یک از افراد هر یک از طوایف و ملل را استنطاق کنی، عشق و محبت به خداوند را در خمیره او می‌یابی و قلب او را متوجه کمال می‌بینی.</p>	اصل وجود
<p>در ذات خداوند متعال همه کمالات در یک جا جمع شده است. کمالاتی چون الله، احمد، صمد، بسیط، مطلق، مرجع و ...</p>	جمعیع کمالات
<p>فطريات نبوت خاصه و امامت خاصه. خداوند اين موارد را به همه انسانها معرفى كرده و درباره آنها از همه مردم پيامان گرفته است. اين معرفتها در روح و جان آدميان باقی مانده و همه انسانها هنگام تولد حامل اين معارف فطري هستند</p>	نبوت و امامت

۵- فطرت از منظر متون اسلامی

حقیقت فطرت

<p>راحتی مطلقی در این دنیا وجود ندارد و تنها این آسایش مطلق در دار آخرت یافت می‌شود . انسان با فطرت خود به این گرایش شهادت می‌دهد.</p>	<p>عشق به راحتی و آسایش</p>
<p>به اقتضای فطرت می‌بایست عالمی وجود داشته باشد که متناسب با این وجه از خواست و تمایل فطرت باشد که آن دار آخرت و بهشت اهل طاعت است.</p>	<p>عشق به حریت و نفوذ اراده</p>
<p>زندگی جاوید و حیات مصون از مرگ در دنیا ناممکن است و هیچ فردی در این جهان برای همیشه نمی‌ماند و آنچه به عنوان «آب زندگانی» نامیده می‌شود کنایه از معرفت کامل به معارف الهی است</p>	<p>عشق به بقاء ابدی</p>
<p>چون فطرت فنای در کمال مطلق را می‌خواهد، حصول آن حقیقت – که حقیقت ولايت است – حصول فنای در کمال مطلق است.</p>	<p>عشق به ولايت الهی</p>